

NIKOLA MODRUŠKI

Serafin Hrkać

Život

Životna sudbina mnogih naših znanstvenih i kulturnih djelatnika u prošlosti vezana je za rad izvan domovine. Zbog toga nam je njihova znanstvena baština često nedostupna, a znanje o njima nepotpuno.

Nikola Modruški¹ hrvatski latinist iz 15. stoljeća, nije prema tome nikakva iznimka. Štoviše, moglo bi se reći da on ide među naše najmanje poznate pisce, iako po opsegu i kvaliteti svoga rada to nije zaslužio. Naša kulturna javnost jedva zna za njegovo ime, a sve ostalo djelomično leži pod koprenom zaborava u knjižnicama Italije, Austrije i, možda, Mađarske. Ova je radnja tek pokušaj da se prokrči put do još jedne naše kulturne riznice skrivene u tuđini i da se na jednom mjestu sabere ono što je o njemu na raznim stranama i od raznih znanstvenika napisano. Odmah treba napomenuti da nam je mnogo toga iz života Nikole Modruškog, i unatoč istraživanjima, ostalo nepoznato. Najprije, posve je nepoznata godina njegova rođenja, a ni mjesto rođenja nije sasvim

¹ Važnija literatura o Modruškom: V. FRAKNÓI, *Miklos Modrusi püspök elete, munkai könyvtara. Ket melleklettel*, u *Magyar könyvszemle* V, Budapest 1897; D. FARLATI, *Illyricum sacrum* V, Venetiis 1769, str. 74, 108—109, 129; C. FRATI, *Evasio Leone e le sue ricerche intorno a Niccolò vescovo Modrussiese*, u *La Bibliofilia* XVIII, Firenze 1917, str. 1—35, 81—98; ID., *Ancora a proposito di Nicollò vescovo Modrussiese*, *ibid.*, str. 183—185; G. MERCATI, *Notizie varie sopra Niccolò Modrussiese*, u *La Bibliofilia* XXVI, Firenze 1924—25, str. 165—179, 253—269, 289—299, 359—372; ID., *Note varie sopra Niccolò Modrussiese*, u *Studi e testi* 79, Città d. Vaticano 1937, N. ZIC, *Najstarija inkunabula hrvatskog autora*, u *Nastavni vjesnik*, Zagreb 1932—33, str. 1—7; ID., *Kodeksi Modruškog biskupa Nikole*, *ibid.*, str. 141—149; ID., *Grob znamenitog Hrvata*, *ibid.*, str. 246—249; ID., *Knjižnica Modruškog biskupa Nikole*, *ibid.*, str. 336—347; ID., *Glagoljsko pismo Nikole Modruškoga*, u *Šlovo*, Zagreb 1952, str. 33—35; ID., *Nikola biskup Modruški i propast Bosne*, u *Napredak*, Zagreb 1938, str. 52—55; ID., *Biskup Nikola Kotoranin iz XV stoljeća*, u *Jadranski dnevnik* *IU*, Split 1937, br. 150, str. 3 i 6; ID., *Modruški biskup Nikola. Njegov život u domovini prije polaska u Italiju*, *ibid.*, br. 135, str. 10; i br. 159, str. 11—12; M. KURELAC, *Nikola Modruški*, u *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1965, str. 288—289; S. HRKAĆ, *Nicolai Modrusiensis De mortalium felicitate dialogus*, u *Dobri Pastir* *XXU*, Sarajevo 1975, str. 141—200.

pouzdamo. Vjerojatno je rođen u Grblju kod Kotora.² Ni njegovo prezime ne da se sigurno utvrditi.³ Spominje ih se nekoliko, ali, osim nadimka *Modruški*, ni jedno nije posve ustaljeno. U pogledu godine rođenja može se odrediti približna granica. Sigurno je, naime, da je naš pisac rođen prije godine 1427.⁴ Taj zaključak izvodimo na temelju podataka o njegovu imenovanju za senjskog biskupa. Imenovanje je objavio papa Kalist III 14. studenog 1457. Kako prigodom njegova biskupskog posvećenja nije tražen nikakav oprost od propisanog doba starosti (najmanje 30 godina), to je onda jasno da je Nikola morao biti rođen prije 1427.

I o njegovoj mladosti veoma nam je malo poznato. Zna se da je bio pitomac kotorske biskupije. Prve podatke o školovanju doznajemo iz njegova djela *De mortalium felicitate*. Prema autobiografskim bilješkama, Nikola je nekoliko godina proveo na studiju u Veneciji.⁵ Ondje mu je bio učitelj tadanji poznati teolog i filozof Pavao iz Pergole. Tamo se on ponajviše posvetio studiju filozofije i Biblije, što će se kasnije odraziti i u njegovu stvaralaštvu. God. 1457. Nikola je zaređen za svećenika. Njegova prva služba po završetku studija bila je na Krku. Postao je nadarbeni opat u samostanu svete Lucije, ali je na toj dužnosti ostao svega nekoliko mjeseci.⁶ Inače, o samom njegovu opatovanju ne znamo ništa. Već 14. studenog 1457. spomenuti papa Kalist III imenovao je Nikolu, »učitelja Svetog pisma«, senjskim biskupom sa sjedištem u »liburnijskom gradu Senju«.⁷ O njegovu biskupskom djelovanju u Senju podaci su opet veoma oskudni. Povjesnik Farlati zna samo toliko da je neki Nikola postavljen 1457. za senjskog biskupa. Svakako je službu senjskog biskupa obavljao do svibnja 1461. U tom je razdoblju započela i njegova vrlo živa diplomatska aktivnost, dobrim dijelom vezana za Bosnu. Naime, godine 1460, početkom zime, papa Pijo II poslao ga je u Bosnu da kralju Stjepanu Tomaševiću pruži pomoć u borbi protiv Turaka.⁸ Pojednostiti iz tog prvog Nikolina diplomatskog poslanstva nisu poznate. Svakako je u Bosni proveo dobar dio zime krajem 1460. i početkom 1461. Kroz to je vrijeme u Modrušu umro biskup Franjo, pa je spomenuti papa Pijo II 18. svibnja 1461. premjestio Nikolu iz senjske u modrušku biskupiju. Otud i njegov nadimak *Modruški*.⁹ Nakon ovog premještaja diplomatska

² Usp. N. ŽIC, *Nikola biskup Modruški i propast Bosne*, str. 52; GORTAN-VRATOVIĆ, *Temeljne značajke hrvatskog latinizma*, u *Forum X—XI*, Zagreb 1969, str. 607; R. KOVIJANIĆ, *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima XIV—XVI vijek I*, Cetinje 1963, str. 172.

³ Spominju se razna prezimena kao: Modru(s)siensis, Catharensis, Segundinus ili Secundinus, Machinensis, Mikula.

⁴ Usp. ASV (Archivum Secretum Vaticanum), *Regesta lateranensia* 521, f. 257; N. ŽIC, nav. dj., str. 52.

⁵ Usp. A. SEGARIZZI, *Atti del R. Istituto Ven.*, LXXV (1915—16), str. 646, 652—667.

⁶ Usp. V. ŠTEFANIĆ, *Opatija sv. Lucije u Baški*, Zagreb 1937, str. 32—34.

⁷ To se jasno vidi iz Nikolina djela *De bellis Gothorum* f. 7a.

⁸ Usp. D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 108.

⁹ Usp. ASV, *Regest. later.* 562 f. 66b; D. FARLATI, nav. dj., str. 104; E. LASZOWSKI, *Hrvatski vladari, hercezi, banovi i biskupi*, u *Znameniti i zaslužni Hrvati*, Zagreb 1925, str. 123.

aktivnost Nikole Modruškog postaje još življa i svestranija, pa on odsada sve češće boravi izvan granica vlastite biskupije. Već 1462. papa mu je opet povjerio izaslaničku dužnost kod zadnjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića,¹⁰ jer se turski obruč oko Bosne sve više stezao. Tom je prigodom Nikola između ostalog potakao kralja Stjepana da pokuša istjerati Turke iz tvrđava koje su mu bili oteli. Kralj ga je doista poslušao, ali su Turci nakon toga udarili s još jačim vojnim snagama, pa je Tomašević ponovno doživio neuspjeh.

Treba reći i to da je ovo njegovo poslanstvo u Bosnu bilo izuzetno teško i krvavo. Nikola je izgubio 19 ljudi iz svoje pratnje, a i sam je jedva izvukao živu glavu.¹¹ S druge strane, neuspjeh u borbi s Turcima ogorčio je bosanskog kralja i izazvao njegov gnjev na biskupa Nikolu. Zbog svega toga on 1463. napušta Bosnu. No teška sudbina ove zemlje ostaje i dalje jedna od njegovih glavnih briga. Domalo ga opet nalazimo kao apostolskog poslanika u Ugarskoj, gdje kuša nagovoriti kralja Matijaša Korvina, ne bi li on posredovao za spas Bosne od Turaka.¹²

Korvin je, istina, dao svoj načelni pristanak, ali stvarnog uspjeha nije bilo, jer su i njega u to doba zaokupile brige u borbi protiv vlastitih podanika, koji su mu se iznevjerili i pokušali ga zbaciti s prijestolja.¹³ U međuvremenu Bosna je pala pod Turke. Kad je za to doznao i papa Pijo II, razaslao je poslanike u najistaknutije evropske države da skupljaju novac za opću križarsku vonju protiv Turaka u Bosni. Po jednog je uputio u Španjolsku, Britaniju, Francusku, i Njemačku, a Nikolu opet u Ugarsku. Nikola je ovaj put uspio nagovoriti Matijaša Korvina da krene s vojskom u Bosnu, a i on se sam pridružio tom vojnom pohodu nakon što je izvršio kraću poslaničku dužnost u Mlecima. Taj najnoviji pothvat za oslobođenje Bosne djelomice je i uspio, jer je — kako sam biskup Nikola izvješćuje — kroz tri mjeseca ratovanja oteto Turcima oko sedamnaest gradova, a među njima je bio i kraljevski grad Jajce. Po riječima Nikole Modruškog, vojna bi bila i u cijelosti uspjela da je stigao novac koji je poslanicima u zapadnim zemljama bio obećan. Prisjetit ćemo se da je nakon ove križarske vojne Matijaš Korvin na oslobođenom području Bosne formirao jajačku i srebreničku banovinu i da su te banovine u 16. stoljeću ponovno pale pod Turke.

Početak 1464. Modruški odlazi u Italiju gdje je ostao sve do smrti. Tamo se istakao kao izvrstan govornik, okretan diplomat, savjestan upravnik u raznim gradovima, prijatelj knjige, učen pisac i napokon od-

¹⁰ To se jasno vidi iz riječi samog Nikole: »Tertio siquidem Pii II pontificis maximi anno cum legatione apud regem Bosnae fungerer...« *De bellis Goth.*, f. 70; usp. i J. JELENIĆ, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, Sarajevo 1916, str. 88—89.

¹¹ Usp. N. ŽIC, *Modruški biskup Nikola*, u *Jadranski dnevnik* V, br. 159, str. 11.

¹² Nekoliko riječi o tome nalazi se u Nikolinu djelu *Defensio ecclesasticae libertatis*, f. 20.

¹³ Usp. *Def. eccl. libertatis*, f. 60b—61a; N. ŽIC, *Modr. b. Nikola*, u *Jadranski dn.*, V, br. 159, str. 11.

lučan branitelj glagoljice.¹⁴ Upravo po tom svome radu u Italiji postao je jedan od najglasovitijih i najodličnijih Hrvata u 15. stoljeću.¹⁵ No ne smije se smetnuti s uma ni činjenica da je njegov život u Italiji mnogo više proučen nego onaj dio života što ga je proveo u domovini.

Kako je već i spomenuto, Nikolin rad na tlu papinske države bio je veoma raznovrstan. Najprije je od siječnja 1464. do siječnja 1468. bio upravitelj tvrđave u Viterbu.¹⁶ Potom je od veljače iste godine pa opet do veljače 1470. upravljao gradom Ascoli.¹⁷ Nakon toga je 13. listopada 1470. postavljen za upravnika Fanija i pridruženih gradova.¹⁸ Tu je dužnost vršio do 9. prosinca 1471.¹⁹ Na temelju dvaju papinskih dokumenata s nadnevkom 4. travnja 1472.²⁰ doznajemo da je Nikola neko vrijeme bio papin povjerenik kod mletačkog dužda, gdje je kao pratilac kardinala Oliviera Carafe pripremao mornaricu za prvi rat Siksta IV protiv Turaka.²¹ S tom je vojskom iste godine krenuo na Istok.²² Nije točno utvrđeno kad se vratio iz Azije. Možda zajedno s kardinalom Carafom, koji je u Rim stigao 23. siječnja 1473.²³

Iz nekih pisama daje se zaključiti da je Nikola ostao u Rimu sve do 1474. Tada se vratio u Fano i to po svoj prilici na položaj upravnika grada.²⁴ 25. veljače 1475. papa Siksto IV postavlja Nikolu za upravitelja Spoleta i okolnih predjela.²⁵ U toj službi ostao je do 1478. kada je imenovan jednim od papinih poslanika u Perugi.²⁶ 20. travnja 1475. Siksto IV povjerio mu je upravu nad crkvom u Skradinu (u Dalmaciji), i tu je dužnost zadržao do 30. travnja 1479.²⁷ Prije svibnja 1476. Nikola je imenovan upraviteljem Todija,²⁸ a potom i Spoleta.²⁹

Što je radio zadnje dvije godine života, nije nam poznato. Ne zna se ni točno vrijeme njegove smrti, ali je na temelju nekih činjenica ipak

¹⁴ Usp. N. ŽIC, *Modr. b. Nikola*, u *Jadranski dn.*, V, br. 135, str. 10.

¹⁵ Usp. *Ibidem*.

¹⁶ Usp. ASV, *Regesta vaticana*, 544, f. 186.

¹⁷ Usp. *Regest. vatic.*, 542, f. 203b—206b. Tu se nalazi bula kojom je Nikola imenovan upraviteljem Ascolija; usp. *ibidem* 544, f. 67b.

¹⁸ Usp. ASV, *Regest. vatic.*, f. 67b; 544, f. 73b; 545, f. 22b.

¹⁹ Usp. ASV, *Armarium XXXIX*, f. 72 a i 77a.

²⁰ Usp. *Ibidem*, f. 210b.

²¹ To nam svjedoči Nikola u djelu *Def. eccl. libertatis*, f. 62.

²² Usp. L. WADDINGUS, *Annales Minorum*, XIII, str. 643.

²³ Usp. L. PASTOR, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgange des Mittelalters* (Talijanski prijevod *Storia dei papi II*, Roma 1911, str. 450.)

²⁴ Usp. *Codex. Vat. lat.*, 5890, f. 80a—82; 89b.

²⁵ Usp. ASV, *Regest. vatic.*, 656, f. 114b—146b.

²⁶ Usp. *Ibidem*, 657, f. 114b—119.

²⁷ Usp. ASV, *Regest. later.*, 758, f. 46; L. WADDINGUS, *nav. dj.*, XIV, str. 232.

²⁸ Usp. A. SANSE, *Storia del Comune di Spoleto dal sec. XII al XVII*, Foligno 1879, II, str. 74.

²⁹ I. Kukuljević je u *Acta croatica I*, Zagreb 1863, str. 107—108 objavio glagoljsko pismo Nikolino u kojem se autor naziva upraviteljem i Spoleta i Todija; Usp. i L. JELIĆ, *Fontes historici liturgiae glagolito-romanae*, Vegliae 1906, str. 17; N. ŽIC, *Glagoljsko pismo Nikole Modruškoga*, str. 33—35.

sigurno da je umro prije 29. svibnja 1480.³⁰ Pokopan je u Rimu, u crkvi koja danas nosi ime *Santa Maria del Popolo*. Njegova nećakinja Franciska iz Dubrovnika postavila mu je na grob zanimljiv natpis, koji je kasnije nestao. Sačuvan je prijepis koji glasi:

Deo Opt. Max.

Quem nullum latuit studium, vis nulla loquendi

Urna tegit celebrem quantula Nicoleum.

Hic meruit post te certas, Hieronyme, laudes,

Alter honos et spes, Illyris ora, tibi.

Occidit, an vivit praesul, Parca improba? vivit,

Non timet ut rapias, parva Modrusa, decus.³¹

Djela

Unatoč golemoj diplomatskoj aktivnosti i drugim raznim crkvenim i državničkim poslovima, Nikola Modruški našao je vremena i za pisanu riječ te je i na tom polju bio neobično plodan. Nakon što smo na temelju raznih objavljenih i neobjavljenih dokumenata — koliko je bilo moguće — istraživali Nikolin život i njegovu javnu djelatnost, upoznat ćemo se u kraćim sažecima i s njegovim spisateljskim radom. Dobro je odmah na početku pripomenuti da njegova literarna djela, ako izuzmemo jedno posve malo i neka pisma, do danas još nisu objelodanjena, ali su se prilično cjeloviti rukopisi sačuvali u raznim knjižnicama, ponajviše u rimskim. Valja imati na umu i to da se Nikola kao pisac nije bavio samo stvaralačkim radom, već je također veoma uspješno i vješto radio na sakupljanju i prepisivanju kako grčkih tako i rimskih kodeksa.³²

U rukopisu su sačuvana ova Nikolina djela: *De consolatione* (O utjehi), *De bellis Gothorum* (O gotskim ratovima), *De humilitate* (O poniznosti), *Defensio ecclesiasticae libertatis* (Obrana crkvene slobode), *De titulis et auctoribus psalmsorum* (O naslovima i auctorima psalama) i *De Constantinopolis expugnatione oratio* (Govor o osvojenju Carigrada). Tiskana su: *De mortalium felicitate* (O sreći smrtnika), *Oratio in funere reverendissimi domini d. Petri Cardinalis sancti Sixti habita a reverendo patre*

³⁰ Toga dana Siksto IV imenuje Kristofora Dubrovčanina biskupom Modruša »radi smrti blage uspomene Nikole njenog posljednjeg biskupa«. Usp. *Vatic. lat.*, 3478, f. 14b.

³¹ Usp. S. GLIUBICH, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna 1856, str. 190—191; C. FRATI, *Evasio L. e le sue ricerche intorno a Niccolò v. Modr.*, u *La Bibliofilia* XVIII, str. 81; N. ŽIC, *Grob znamenitog Hrvata*, str. 246—249.

³² Usp. *Ibidem*, str. 84—91; G. MERCATI, *Note varie sopra Niccolò Modrussiese*, str. 208—214; N. ŽIC, *Kodeksi Modr. b. Nikole*, str. 141—149; *Id.*, *Knjižnica Modr. b. Nikole*, str. 336—347.

domino Nicolao episcopo Modrussiensi (Govor na pogrebu prepoštovanog gospodina g. Petra kardinala svetog Siksta koji je održao poštovani otac gospodin Nikola biskup Modruški) i *Glagoljsko pismo*.

Sada nešto opširnije o svakom pojedinom djelu.

De mortalium felicitate

Prilikom već spomenutog poslanstva u Madžarsku Modruški je proveo jednu zimu na dvoru humaniste i mecene Ivana Viteza, biskupa u Varadinu (1445—56). Među ostalim literarno-teološko-filozofskim raspravama, koje su se tada vodile u Vitezovu kulturnom krugu, bila je i gnoseološko-teološka rasprava o tome može li čovjek bez Božanske objave spoznati zašto je stvoren — vječno gledanje Boga. Nikola je u toj raspravi, protivno od ostalih sugovornika, zastupao tezu da je ljudski razum sam sposoban doći do te spoznaje. Njegovu mišljenju nešto kasnije priklonio se i Ivan Vitez. Po povratku u Italiju Nikola je napisao ovo djelo »u ime« Ivana Viteza da bi on što bolje mogao zastupati i braniti njihove zajedničke poglede. Budući da se djelo donekle protivilo crkvenoj tradiciji, Nikola je prethodno poslao jedan primjerak papi Piju II da on dade svoj sud o njemu. Kada je Pijo II odobrio to djelo, Nikola šalje, nakon dvije godine, jedan primjerak s popratnim pismom Ivanu Vitezu. Oba su spomenuta primjerka sačuvana. Onaj koji je poslan Piju II čuva se danas u Rimu (Biblioteca Casanatense sign. 276), a onaj Vitezov u Beču (Nationalbibliothek sign. 2431).³³ Kritičko izdanje ovoga djela objavljeno je god. 1975.

Djelo je pisano u fiktivnom dijalogu po uzoru na Platona i Cicerona. Razgovor vodi Nikolin učitelj Pavao iz Pergole sa svojim učenici-cima Ivanom Cezarejskim i Dominikom Bragadenom koji u djelu zastupa Nikolino mišljenje, a Modruški je samo kroničar.

De consolatione

Dok je Nikola Modruški još bio u Viterbu, »druge godine papinstva Pavla II«, od rujna 1465. do kolovoza 1466,³⁴ napisao je filozofsko

³³ Ovdje donosimo opis samo ovog kodeksa jer je sve druge opisao N. Zic u članku *Kodeksi Modruškog biskupa Nikole*. U *Tabulae codicum manu scriptorum praeter graecos et orientales in bibliotheca palatina Vindobonensi* II, Vindobonae 1868, str. 72, br. 2431 ovako je opisan: »2431. (Philos. 230.) m. XIV. (sic!), 37. 4°.

1. 1a—36b. Nicolaus episcopus Modrusiensis, Tractatus philosophicus: Nos ab ipsa natura moneri beatitudinem nostram nobis in sola perfectaque et aperta primae causae contemplatione esse quaerendam; Prologus ad Ioannem episcopum Waradiensem directus; Incipit: Non te praeterit...«; explicit: »... audiat colloquentes«. Opus ipsum incipit: »Pridie eius diei...« et explicit: »... omnes discessimus«.
2. Sequitur, foliis 36a—37b Eugenii secundi Papae, Bulla unionem ecclesiae occidentalis et orientalis concernens; usp. gore bilješku 1.

³⁴ Usp. ASV, *Regest, vatic.*, 544, f. 186; Vatic. lat., 5139, f. 123b.

djelo refleksivnog karaktera pod naslovom *De consolatione* te ga uputio Marku Barbo, biskupu u Vicenzi. U 19. je stoljeću talijanski znanstvenik karmelitanac Evazio Leone pronašao u Rimu (Biblioteca Angelica) gotovo uništen kodeks koji je u rukopisu sadržavao ovo humanističko djelo Modruškoga. Kad ga je pročitao, toliko mu se svidjelo da je bez oklijevanja odlučio da ga priredi za tisak. Našavši izdavača odmah se prihvatio duga i mukotrpana posla. Dvapat je transkribirao spomenuti rukopis. Budući da djelo nije odmah tiskano, zub vremena učinio je svoje. Evazijev rad kao i rimski rukopis zadugo su se držali izgubljenima. Na sreću je sačuvan Evazijev prijepis i nalazi se u talijanskom gradiću C. Monferrato u biblioteci Biskupskog sjemeništa pod signaturom I a 8. Ovo je djelo sačuvano i u druga dva rukopisa u Vatikanskoj biblioteci. Jedan pod signaturom Vatic. lat. 5139, a drugi Vatic. lat. 8764. Za prvi se ne zna tko ga je izradio, a na kraju drugoga stoji da ga je prepisao neki Stjepan Sabinski.

Inače, ovo je djelo samo dio rasprave što ju je autor počeo pisati na poticaj spomenutog Marka Barbo, i »tu je razne duševne nemire pojedinih osoba odredio istumačiti krepošću i stanjem«. Po savjetu nekih svojih prijatelja ovaj je dio stavio ispred ostalih dijelova.³⁵ Da li je dovršio i ostale dijelove »statuae«, od koje je samo jedan ulomak poslao Marku Barbo — »da iz tog ulomka vidi kakvo bi imalo biti cjelovito djelo (ukoliko ga treba na ovaj način pisati)«³⁶ — nama je danas nepoznato. Djelo obiluje hvale vrijednim primjerima i citatima uzetim iz klasične starine, iz Biblije ili iz patristike.³⁷

Inače su djela istog naslova i tematike pisali već Ciceron i Seneka, i ona će kasnije poslužiti kao temelj poklonicima humanističke književnosti. Stoga se od Petrarke unaprijed i u pismima i u raspravama o tome raspravljalo, ali ne toliko s osloncem na filozofske razloge, kao kod starih, nego s osloncem na kršćanske motive. U 15. stoljeću još nema pokušaja da se dopune stare izgubljene rasprave, kako to čine mnogi u 16. stoljeću. Primjerice, Karlo Sigonius djelom *De consolatione*, Jeronim Osorius spisom *De gloria* i neki drugi s ostalim Ciceronovim izgubljenim djelima.

De bellis Gothorum

Početakom 1473. Nikola je napisao povijesno djelo u 4 knjige s naslovom *De bellis Gothorum*. Ono je danas u nešto okrnjenom obliku (od IV knjige postoji samo jedna stranica) nalazi u Rimu (Biblioteca Corsiniana).³⁸ Na početku prve knjige, gdje je govor o Vlasima, kaže se da je »Turčin, najstrašnji neprijatelj kršćana, poveo 12 tisuća pla-

³⁵ Usp. *Vatic lat.*, 5139, f. 1a.

³⁶ Usp. *Ibidem*, f. 1b.

³⁷ Usp. G. MERCATI, *nav. dj.*, str. 223.

³⁸ Usp. N. Žic, *Kodeksi Modr. b. Nikole*, str. 145—154; G. MERCATI, *nav. dj.*, str. 229.

ćeničkih boraca protiv Uzan-Hasana, Perzijanskog kralja«. ³⁹ Iz toga je jasno da još nije završen rat, kojemu se ni ne zna ishod. ⁴⁰ Naime, Hasan je bio pobijeden u boju kod Terdshana 26. srpnja 1473. ⁴¹

Ovo djelo, bez rukopisne posvete, malo pridonosi upoznavanju povijesti Gota, jer je autor gotovo sve napisao s osloncem na povjesnika Jordanesa. Ipak ono je značajno radi opisivanja nekih novijih događaja te čestih opisa mjesta koja je pisac osobno upoznao, a također i zbog osebnog stila. Tu se, naime, uočava način pisanja povijesti, što u njegovim moralno-filozofskim djelima uglavnom nedostaje. ⁴² Dodajmo i to da se povjesnik Leonardo Bruni († 1444) u svom djelu *De bello italico adversus Gothos*, objavljenom prvi put u Fulginiji 1470, ugledao u Prokopija, a taj je spis kasnije mogao imati u rukama i Nikola Modruški. Ali, kako smo već spomenuli, on se radije držao Jordanesa i k tome iz vlastitog iskustva štošta dopisivao.

De humilitate

U spomenutom kodeksu Korsinijanske biblioteke, zajedno s netom prikazanim djelom *De bellis Gothorum*, nalazi se i prilično velik ulomak Nikolina asketsko-moralnog spisa *De humilitate*. Djelo je na početku i na kraju okrnjeno, pa ne znamo kome je posvećeno. Jasno je ipak da je bilo podijeljeno u 9 knjiga. Naime, na osamdesetom listu čitamo ove riječi: »deveta knjiga. Stigli smo napokon k željenom cilju i ostvarenju tako žuđenih plodova . . . U skupljanju i sređivanju svega ovoga rado te imam pri ruci, moja predraga sestro u Gospodinu!«. Djelo je po svoj prilici naslovljeno piščevoj nećakinji Franciski iz Dubrovnika, članici Trećeg reda svetog Franje. ⁴³

Iz ovog djela, jednako kao i iz djela *De consolatione* i *De mortalium felicitate*, očituje se velika bogoslovna i svjetovna naobrazba Nikole Modruškog. ⁴⁴

Iz samog spisa ništa se ne da zaključiti o vremenu u kojem je pisan. S obzirom da je pribilježen u istom kodeksu kao i *De bellis Gothorum*, može se barem slutiti da je i nastao u istom vremenu. ⁴⁵

Defensio ecclesiasticae libertatis

Kad je godine 1478. u Firenci izvršena urota Pazzijevih, a kardinal Rafael Riarius zatvoren, papa Siksto IV poslao je Nikolu Lorenzu Me-

³⁹ *Codex Corsinianus* 43E3, f. 2a.

⁴⁰ Usp. J. W. ZINKEISEN, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, Gotoha 1840—1863, II, str. 347—358.

⁴¹ Usp. G. MERCATI, *nav. dj.*, str. 230.

⁴² *Ibidem*

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ Usp. C. FRATI, *nav. dj.*, str. 183—185; G. MERCATI, *nav. dj.*, str. 230—232, 240; N. ŽIC, *Kodeksi Modr. b. Nikole*, str. 145—147.

⁴⁵ Usp. G. MERCATI, *nav. dj.*, str. 231.

diciju i ostalim prvacima s porukom da se Rafaela oslobodi.⁴⁶ Kako su pak oni »to odbili te nisu ni pomislili pustiti spomenutog kardinala«,⁴⁷ Nikola je napisao djelo pod naslovom *Defensio ecclesiasticae libertatis*, u kojem s jedne strane brani Siksta IV, a s druge strane predbacuje vlastima talijanskih komuna da im je nakana zatirati kler i puk, ne vodeći ni najmanje brige o stalnoj opasnosti što prijeti od Turaka. I još dodaje da »nema ni mira ni sloge bez poštivanja Boga i dostojanstva njegove Crkve«. ⁴⁸

Pisanje ovog djela dovršeno je ili tijekom godine 1479. ili početkom 1480, jer su u njemu prikazane i neke pobjede što se odnose na godinu 1479. Primjerice, predaja mjesta Colle, što se zbila u studenom spomenute godine.

Ovo djelo Nikole Modruškog nije i jedino onodobno djelo te vrste; i drugi su tada pisali u obranu slobode i tražili zaštitu kršćanskog puka od Turaka. Ali ovo djelo ima svoju vrijednost i s obzirom na poznavanje povijesti onog vremena i s obzirom na finoću izraza. Ipak, što se tiče stila, valja priznati da se ne može mjeriti s djelom *Coniuratio Patiana* Anđela Policijana pisanim također u tom vremenu.⁴⁹

De titulis et auctoribus psalorum

U dekretu kojim Kalist III imenuje Nikolu Modruškog senjskim biskupom zapažamo da ga spomenuti papa naziva učiteljem Svetoga pisma (»sacrae paginae professorem«), očito na temelju toga što je Nikola pisao ponešto i o biblijskoj problematici. Djelo o kojem je riječ nalazi se danas kao rukopis u dvama kodeksima Vatikanske knjižnice. I to pod signaturom Cod. Urbin. 568⁵⁰ i Vatic. lat. 995.⁵¹ Čini se da je napisano poslije godine 1474,⁵² i upućeno Anđelu Fasolo, feltrinskom biskupu (1465—1490).⁵³ Očito je da je Fasolo to od njega već otprije tražio, što jasno proizlazi iz ovih popratnih riječi: »Dok sam bio u Rimu, tražio si od mene da obradim autore pojedinih psalama te da ukratko izložim prilike i građu. Budući da sam tada učinio manje nego je bila tvoja želja i moja dužnost — jer sam bio zauzet brojnim kurijalnim obvezama i nisam imao dovoljno knjiga — sada, kad sam ugrabio malo više vremena i domogao se vlastite knjižnice, htio sam malo opširnije nego prije odgovoriti i svome duhu, s pravom najodanijem tvome dostojanstvu, i tvojoj bogoljubnoj i hvale vrijednoj želji . . .«. ⁵⁴

⁴⁶ Usp. *Ibidem*, str. 237.

⁴⁷ *Ibidem*

⁴⁸ *Vatic. lat.* 8092, f. 67b.

⁴⁹ Usp. N. ŽIC, *nav. dj.*, str. 143—144; C. FRATI, *nav. dj.*, str. 33—34; G. MERCATI, *nav. dj.*, str. 211, 237—238, 241—242.

⁵⁰ Usp. V. STORNAJOLO, *Codices Urbinates latini*, II (1912), str. 94.

⁵¹ Usp. C. FRATI, *nav. dj.*, str. 34.

⁵² Usp. G. MERCATI, *nav. dj.*, str. 239.

⁵³ Usp. G. ZIPPEL, *Le vite di Paolo II*, u A. MURATORI, *Rerum Italicarum scriptores ab anno aerae Christianae 500 ad 1500*, Città di Castello 1904, str. 50 i dalje.

⁵⁴ Usp. G. MERCATI, *nav. dj.*, str. 239.

Naš posao nije istraživati kritičku vrijednost ovog djela u skladu s tadanjom novom humanističkom metodom koju je u svetopisamske knjige uveo Lovro Valla. Ali na temelju činjenice da je pisac osjećao potrebu služiti se vlastitom obilnom knjižnicom i da se nije usudio latiti se tog posla bez pomoći knjiga, smijemo zaključiti da nije pisao ni napamet ni površno, već da se stalno vodio smjernicama humanističke kritike.

Oratio in funere . . .

5. siječnja 1474. umro je u Rimu kardinal Petar Riarius, nećak Siksta IV, pa je Nikola Modruški, koji je u to vrijeme smatran »prvakom govorničtva«,⁵⁵ održao tom prigodom pred kardinalskim zborom tako veličanstven govor da su ga suvremenici smatrali vrhuncem govorničkog umijeća. Na takav zaključak upućuje nas i činjenica što je taj govor za kratko vrijeme objavljen u nekoliko izdanja. Nama ih je poznato sedam.⁵⁶ Ta su brojna izdanja po obliku i načinu pisanja različita, ali sva nose isti naslov: *Oratio in funere reverendissimi domini d. Petri Cardinalis sancti Sixti habita a reverendo patre domino Nicolao episcopo Modrussiensis*. Svojedobno je taj govor u nas preveo Nikola Žic, ali čini se da ga nikada nije objavio. Međutim, Žic priznaje da je ostao zapanjen nad ljepotom govora, pa ga je upravo to potaklo na nova istraživanja o Nikoli Modruškom. Ta su ga nova istraživanja, po njegovim riječima, sve više uvjeralala da Nikola »ide u red najznamenitijih Hrvata u 15. stoljeću«.⁵⁷

De Constantinopolis expugnatione oratio

U prošlom stoljeću ugledni hrvatski znanstvenik Franjo Rački otkrio je u knjižnici prinčeva Barberini govor Nikole Modruškog s naslovom *Oratio Nicolai Sagundini, episcopi Modrussiensis, De Constantinopolis expugnatione 1415 (!)*.⁵⁸ Ova knjižnica je kasnije prenesena u Vatikan-sku. Ali, unatoč svim nastojanjima da ga tamo pronađemo nije nam pošlo za rukom. Tako o njemu sada ne možemo ništa više reći.

Glagoljsko pismo

Glagoljsko pismo Nikole Modruškog predstavlja u neku ruku posebnu zanimljivost. To je i jedan od zadnjih poteza ovog neumornog pera.

⁵⁵ *Cod. Vat. lat.* 3624, f. 3a; G. MERCATI, *nav. dj.*, str. 72.

⁵⁶ Usp. N. ŽIC, *Najstarija inkunabula hrvatskog autora*, str. 1—7; J. BADALIĆ, *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*, Zagreb 1952, str. 157, br. 808—809; *Indice generale degli inconvolanti delle biblioteche d'Italia*, Roma 1965, IV, str. 136, br. 6850—6854; Š. JURIC, *Jugoslavicae scriptores latini recentioris aetatis*, Zagabriae 1971, I, str. 30, br. 55—56; str. 31, br. 72, 75, 78—79, str. 164 br. 18—23.

⁵⁷ Usp. N. ŽIC, *nav. dj.*, str. 6.

⁵⁸ Usp. F. RAČKI, *Hrvatski rukopisi u talijanskim bibliotekama*, u *Rad JAZU XVIII*, Zagreb 1872, str. 257.

Poslanica je upućena modruškom Kaptolu i kleru godine 1476, kad je Nikola vršio dužnost upravnika Todija. U njoj autor odlučno brani uporabu glagoljice u bogoslužju. Izvornik, nažalost, nije sačuvan, nego tekst poznajemo samo iz prijepisa. No odmah treba reći da sadržaj poslanice otklanja bilo kakvu pomisao na falsifikat.⁵⁹ U nas ju je prvi put objavio hrvatski povjesnik Ivan Kukuljević u okviru izdavačkog podhvata *Acta croatica I*, Zagreb 1863. Nakon njega istu je poslanicu objelodanio jezikoslovac Ivan Broz latinicom i Luka Jelić također latinicom,⁶⁰ a Đuro Šurmin još i ćirilicom. Broz je izvršio i neke ispravke teksta, a Broz i Vatroslav Jagić s pohvalom su istakli glavnu misao cjelokupnog pisma. Jagić je bio upravo zanesen Nikolinom uvjerljivom obranom glagoljice. Nije na odmet pripomenuti da je poslanica napisana svega nekoliko godina prije tiskanja prve hrvatske knjige, glagoljskog misala iz 1483. Međutim, spomenuta poslanica Nikole Modruškog ni do danas nije u cjelosti proučena.

No kako bilo, ova glagoljska poslanica i obrana glagoljice u bogoslužju dokazuje da Nikola Modruški, unatoč dugogodišnjem boravku u tuđini, nije zaboravio ni svoje podrijetlo, niti se u njemu ugasila ljubav prema rodnoj grudi i narodu iz kojeg je potekao.

ZUSAMMENFASSUNG

Nikola Modruški (Nicolaus Modrussensis, N. Machinensis) gehört zum ältesten Kreis der Humanisten, die aus unserem Lande stammen. Er wurde um 1427, wahrscheinlich in dem Ort Grbalj bei Kotor geboren. In Venedig besuchte er die Schule (1431—1454) und doktorierte daselbst in Philosophie und Theologie. Einige Jahre lang war er Abt des Klosters der Hl. Lucia auf Krk; 1457 wurde er zum Bischof von Senj und dann (1461) zum Bischof von Modruš ernannt. Im Dienste des Vatikans nahm er als päpstlicher Legat diplomatische Verpflichtungen am Hofe des bosnischen Königs Stjepan Tomašević, beim ungarischen König Matthias Corvinus und beim Dogen von Venedig über. Er kehrte 1464 aus Ungarn, wo er an Kämpfen gegen Türken teilgenommen hatte, definitiv nach Italien zurück. Im Dienste des Kirchenstaates war er Kastellan und Gouverneur von Viterbo, Ascoli und Fano. Eine Zeit lang bereitete er die Flotte des Sixtus IV. in seinem Krieg gegen die Türken vor und nahm auch an Kämpfen im Levant teil. Er war auch Gouverneur von Spoleto und Todi; während der Auseinandersetzung zwischen dem Kirchenstaat und Florenz war er Vizelegat des Papstes in Perugia und nahm teil an diplomatischen Missionen und Kämpfen gegen die Florentiner. Von 1475 bis 1479 war er Administrator der Kirche in Skradin. Er starb 1480 in Rom und liegt in der Kirche »Santa Maria del popolo« beerdigt.

⁵⁹ Usp. N. ŽIC, *Glagoljsko pismo N. Modruškoga*, str. 33—35.

⁶⁰ L. JELIĆ, *Fontes historici liturgiae glagolito-romanae*, Vegliae 1906, str. 17.

Als Schriftsteller war er fruchtbar und hatte rege Verbindungen zu den Humanisten seiner Zeit, besonders zum korvinischen Humanistenkreis. Seine private Bibliothek gehörte zu den größten dieser Art in Europa, und eine Vielzahl von Zitaten und Anführungen von vielen Autoren in seinen Schriften weist auf eine umfassende Bildung und enorme Belesenheit. Nach seinen philosophischen Ansichten gehört er eher zum skotistischen Zweig der Scholastik. Seine Rede anlässlich des Todes von Kardinal Riario wurde 1474 gedruckt und ist die älteste bekannte Inkunabel eines kroatischen Autors. Neben dieser Rede, die in mehreren Ausgaben gedruckt wurde, sind alle anderen Werke Nikolas als Handschriften erhalten. Die Auseinandersetzung *Defensio ecclesiasticae libertatis* bringt neben vielen autobiografischen Angaben auch Informationen über die wichtigsten Ereignisse der europäischen Geschichte aus den Siebziger Jahren des XV. Jhs. Schriften mit philosophisch-reflektierendem, theologischem und parenetischem Inhalt sind: *De consolatione*, wo das Hauptthema von Gedanken über die Verbannung und die Liebe zur Heimat begleitet wird, *De mortalium felicitate*, die Ivan Vitez gewidmet ist, und sich um das ewige Thema des menschlichen Glücks dreht. Fragmentarisch sind erhalten: die Betrachtung *De humilitate* und die historische Schrift *De bellis Gothorum*, die nach Jordanes geschrieben, auch einige Angaben aus den zeitgenössischen Ereignissen einflicht. Die Auseinandersetzung *De titulis et auctoribus psalmorum* hat exegetischen Charakter. Neben der in Lateinisch verfaßten und zum Teil erhaltenen Korrespondenz ist auch ein Brief in kroatischer Sprache und in der Schrift Glagoljica erhalten, in dem sich Nikola für die Glagoljica im Gottesdienst einsetzt.